

ПРОФ. Л. ЛИПЧЕВА: КАТО ЛЕКТОР ПРОВЕРЯВАМ „СИГУРНОСТТА“ НА МИСЛЕНЕТО СИ ЗА БЪЛГАРСКОТО

(интервю)

Проф. д.ф.н. Любка Липчева-Пранджева е преподавател по история на българската литература в ПУ „Паисий Хилендарски“. През периода 2003 – 2006 г. и понастоящем е гостуващ лектор в Института по славистика на Виенския университет. Специализирала е в Мюнхен, Виена и Берлин. Научните ѝ интереси попадат в широките граници на една динамично разбрана културология: социология, история, идеология и литература; модели за личностна и колективна идентичност и съучастието на литературното във функционирането им; преводът като интеркултурен трансфер и др. Автор е на множество статии и студии („Voyage sentimental... по Европа. Стратегии на професионализма“, „Жените на социализма и четенето“ и др.) и на книгите: „Бързият сън на митовите“ (1999 г.), „Левски: Букви от името“ (2001 г.), „Битие в превода. Българска литература на немски език XIX – XX век“ (2010 г.). Участник и ръководител е на международни изследователски проекти, съставител и съредактор на научни сборници като: „Интеркултурният диалог. Традиции и перспективи. Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“; „Литературният скандал. Скандалът като литература“ и др.

Представете на нашите читатели университета, в който сте лектор.

Може би всичко, което трябва да се разкаже за Виенския университет, вече се съдържа във факта, че през 2015 година той ще чества 650 години от създаването си. Както тук често напомнят, „университетът мисли в столетия“, без разбира се, да уточняват/ограничават времевата перспектива – как разбираш, помниш, цениш миналото, винаги е и избор на посоката за бъдещето. Следя с любопитство процеса на организацията по честванията, който ще продължи общо три години: конкурси за научни изследвания; издателски поредици;

интердисциплинарни лекционни курсове; „пътуващи конференции“... Следя подготовката едновременно като съучастник – като съпреживяващ я „вътрешен елемент“ на системата, но и като дистанцирано „чуждия“, като гост. А гостът (неизбежно влачещ нашата си и балканска, и българска, и „соц-“ памет за грандиозното) ту се дразни от „прекомерността“ на цифровите изражения: 92 000 студенти през настоящата учебна година; 12 500 завършили през миналата учебна година; 6900 учени; 187 образователни направления и т.н., ту с възхищение осъзнава, че понякога Гъливер си е просто Гъливер, а не резултат на изкривената оптика на погледа.

Още повече че подобно на времевата перспектива и цифрите си имат обратимост – във Виенския университет обичат да разказват и за онзи единствен студент, с когото навремето стартирала преподавателската практика на З. Фройд. И разбирам, че всъщност разказват за онзи администратор и за онази управленска стратегия, разрешили подобно начало, допуснали в икономичността на образованието да проникне „наночастицата“, която ще зареди с живот днешното случване. Може би най-йерархичната система на академично общуване, която поне аз познавам и която (признавам) на моменти ми се струва направо перфидна, устойчиво (вече 650 години!) поддържа най-важния вид демократизъм на академизма – познанието е поливалентно и като такава ценностно във всичките си форми.

В обратимостта на стратегиите и времевите перспективи попада и днешната виенска българистика, със своята скромна почти 12-годишна история. След едно десетилетие на погромно закриване на множество българистики в целия европейски контекст, на странно „отдръпване“ на българската академична традиция от извоювани трайни форми на присъствие, през 2002 г. тъкмо във Виена е разкрита „нова“ специалност. Всъщност българистичните изследвания, а и много сериозните занимания с културната традиция на южното славянство от IX век насам никога не са отсъствали от изследователското поле на виенската славистика.

От кои факултети и от кои специалности са вашите студенти?

Едва ли е възможно да се даде коректен отговор на този въпрос. Това е силно изменчива картина и дори в рамките на един и същи семестър тя е различна в различните модули/форми/теми на обучение. Два примера от настоящия летен семестър: литературоведският конверзаториум „Образи и роли на женското в българската литература“ е предназначен за бакалавърската степен на славистите и е избираем в модул по литературознание; води се на немски език и събира, освен българисти, студенти и от специалностите: русистика, японистика, бохемистика. Семинарът „Българският литературен канон – изграждане, обрати, деконструкции“ е финален за бакалавърската степен на българистите, има множество задължителни предпоставки за записването му (взети изпити) и завършва с разработването на обширна семинарна работа.

Семинарът се води само на български, работим само с оригиналните текстове, но и тук имаме двама гостуващи като слушатели студенти: един от специалността „Философия“ и един от специалността „Медии и комуникации“.

Вашата професионална и лична мотивация да преподавате български език в чужбина?

Литературоведската компетенция е специфично изискване за лектората във Виена, но преподавателската ми работа в Института по славистика винаги е комбинация от литературоведски теми и езиково обучение (в едно или две различни нива). С чиста съвест бих могла да кажа, че мотивираността ми и в двете сфери е еднаква – става дума все за предизвикателството да се „справиш“. За литературоведските часове е съвсем ясно, струва ми се. За мен самата те са нещо като „практически уроци“ по интеркултурно общуване. Колкото и да е натоварващ постоянният „недостиг“ у слушателите (липсват преди всичко предзнанията на все по-очерняното от нас самите средно образование!), да „разчиташ“ Ботев и Багряна като нови/неизвестни автори или да следиш как се четат нови/известни български автори като Г. Господинов, Алек Попов и Т. Димова в чужд контекст, са „знание“ и опитност, които не бих могла да придобия при работата си в нито един български университет. Провокацията, естествено, е двойна – проверявам както „сигурността“ на мисленето си за българската литература, така и способността си да го превода и пренеса в различна читателска среда.

Предизвикателствата на езиковото обучение са от друго естество. Езиковите курсове, които водя, започват от сравнително висока езикова компетенция (B1; B2; C1), а понякога включват и чисто теоретични лекции (например: синтаксис, стилистика). Предизвикателството при тези ситуации за лектора е да се завърне „успешно“ в общността на филологията, да не допусне лекционните курсове по български синтаксис (например) да се огънат и свият в чисто практическото ниво; да са различни като научно качество от съответните курсове по руски/полски/чешки/сръбски език, които се водят от колеги езиковеди.

Ето защо летните два месеца в България почти никога не стигат, за да „наваксаш“ всичко: да проследиш новоизлезлите книги (осъзнаваш колко високо продуктивни са българските автори!), да погледнеш какво са публикували българските езиковеди по предстоящите теми, да събереш библиография, да подготвиш ксерокопия...

Кое привлича съвременния чуждестранен студент към изучаването на български език и българската култура? Емоционална или прагматична е неговата водеща мотивация?

Разбирам добронамерената амбиция, която се крие зад това питане. И най-гъвкавото мислене обаче не би могло да изобрети пълната палитра от мотиви, привличаща чуждестранните студенти към българистиката извън България. За изучаващите славистика да усвоят българския език, може да бъде въпрос

на професионализъм (броят на овладените славянски езици е много важен); може да бъде резултат на провокирано любопитство (за *различния* български често става дума в съпоставителното славянско езикознание) или на зле изчислено наваксване на кредити (тук пък близостта на сръбски и руски език се надценява и неизбежно изиграва лоша шега на студентите слависти). Към литературата привличат текстовете на български автори (понякога един разказ или дори абзац, дочут на литературно четене, може да свърши много повече мотивационна работа от цяла серия академични лекции), но и харизмата на отделни личности, превърнали се в емблема на българската култура: една вечер с оперната певица Красимира Стоянова или с мистерията на българските гласове в концертните зали на Виена; една изложба на български икони в Българския културен център „Дом Витгенщайн“... Във Виена не е трудно да се „натъкнеш“ на българска култура – много трудно е обаче да задържиш любопитството, провокирано от тази случайна среща; да убедиш студентите в това, че си струва да го развият до избор на професионализъм.

Определението „чуждестранни“ се отнася и до един друг кръг от студенти – студентите от български произход. Те са деца на емигранти (първо или второ поколение); езикът им е майчин (винаги се шегувам, че много личи, когато е „бащин“); говорят със слаб или много силен акцент; понякога обаче не просто знаят текстове от Ботев и Багряна наизуст, но и пишат доста по-добре от българските си връстници, издържали успешно матурите си. Мотивацията и тук е силно варираща: едни следват „Международни отношения“ и българското им е „задължителна“ компетенция; други имат сериозни бизнес планове (а и несъмнено доверие в българското си бъдеще); трети... доказват на някого (на мама, на приятел/приятелка?) силата на връзката си с българското. Тях също е трудно да задържим – най-често защото в началото не са готови да приемат факта, че филологията може да бъде изтощително тежко следване, че изисква и време, и скъпо струващи усилия.

А понякога не успяваме. Губим най-добрите си студенти просто защото всяко разтваряне на служебния мейл им предлага десетки възможности: за координатор с немски и полски език в международен проект; за едногодишна стипендия в Чехия; за безплатна тригодишна докторантура в Москва; за участие в новосъздаден център по... Преди данните за контакт подобни информации винаги съдържат подробни сведения за финансовите измерения на предложението. Негативни стереотипи по отношение на българския език и култура във виенската славистика няма, има просто агресивни културни политики (модерно и атрактивно опаковани). Срещу тях не можем да предлагаме просто демодираната представа за стоицизма на знанието. Анахронично е, неефективно е.

Поддържа ли лекторатът връзки с български държавни и културни институции (посолство, представителство, културен институт, училища...)? А с представители на българската общност?

Ефективността на работата ми в много висока степен е обвързана с дейността на българските институции във Виена. Независимо дали става дума за битови „дреболии“ като това, да ми помогнат с уреждането на транспорт до Шалабург (за да мога да покажа на студентите си, но и на колегите си преподаватели, изложба, свързана със Средновековието на България), или за реализацията на проект, който изисква няколко семестъра активна, упорита работа.

И тук бих искала специално да благодаря на посланик Елена Шекерлетова. Способността ѝ да намира в общуването с университетското и институтското ръководство баланса между активното подпомагане и такта на отчитаната академична независимост проличаха още на първата, предложена лично от нея, среща с колегията. През 2012 година по нейна инициатива бе обявен конкурс за най-добър студент по българистика. Наградите, връчени на първите трима в конкурса по време на тържественото честване на 24-ти май, включваха и възможността за стаж в различни български институции. Така за пръв път виенски студент по българистика, носителят на първата награда Георг Кайл, бе приет за стажант в Президентството на Република България. Вторият награден бе Ж. Дегенхарт, а в момента тече третото поредно провеждане на конкурса, който вече спокойно можем да наречем традиционен. Традиционно е и нещо друго – паричната награда винаги е осигурена от инвеститор с трайно, доказано ефективно присъствие в българската икономика.

Сътрудничеството с Българския културен институт „Дом Витгенщайн“ позволи осъществяването на множество проекти, в които студентите българисти съучастваха и които безспорно допринесоха за популяризирането на специалността: поставена беше паметна плоча на мястото на българската печатница на Янко Ковачев и Хр. Г. Данов; проведена беше международна българистична конференция „Българската книга отвъд България“; в тържествената зала на Австрийската национална библиотека беше представена изложба на българските книги, печатани във Виена през XIX век, и др. Изброяването не може да предаде удоволствието да присъстваш на подобни събития; не е в състояние да разкаже нито за ентузиазма на студентите след срещата им с български автор (например в кафе „Корб“ с Пл. Дойнов), нито за възторга на гостите на дома (представители на българската общност), слушащи есетата на студенти българисти.

Как „стои“ към днешна дата лекторатът по български език в сравнение с лекторати по други славянски езици?

Виенската българистика съществува във висококонкурентна среда. Не би трябвало да има никакви съмнения за това. Русистиката, бохемистиката, сръбската филология са сред най-желаните, съответно и най-силно присъстващите специалности в Института по славистика. Наред с украинистиката и словенистиката (към които обаче отвеждат множество традиционни за Австрия и затова зорко „охранявани“ контакти), българистиката е в напрегнатото положение на

„орхидейна“ специалност. Образът на крехката, уязвима битност, който се съдържа в това полугласно изричано определение, отговаря на реалностите.

Началният старт на виенската българистика през 2002 – 2005 г. е изключително висок. Зад популярността на новата тогава българистика стои авторитетът на проф. Миклас, подпомогнат в установяването на специалността и от българските лектори, гостуващи на Института, и от хонорувани преподаватели. Следват в бързия темп на последните 6 – 7 години: цялостно реформиране на образователната система, въвеждането на бакалавърска и магистърска степен, трикратното сменяне на учебните планове и въвеждането на новата „уводна“ фаза на обучение (носеща всъщност елиминаторните функции на приемни изпити). На подобни „турбуленции“ не всички университетски специалности устояват, но българистиката – в бакалавърската си степен – продължава да е стабилно вградено звено. В рамките на следващия зимен семестър ще имаме първите успешно завършили бакалаври. За да се развие цялостно обаче, специалността има нужда от захранваща бъдещето ѝ среда: от високо научно ниво на провеждани магистърски курсове и от въвеждането на педагогически профил. Първото ще зададе „хоризонт“ на самото обучение, ще „задържа“ най-мотивираните ни студенти, дори и когато икономически примамливите предложения буквално ги застигат отвсякъде; второто ще създаде професионално поле на реализация.

Не бих се определила като оптимист, най-вече защото ме дразни лесната готовност да се „вярва“ в светлото утре, заложена в това определение. Но пък съм свидетел на активната съпричастност на Посолството на Република България в Австрия към проблематиката на българистиката, на последователно провежданите постъпки, за да се постигне разширяване на специалността с педагогически профил. За д-р Ирина Владикова – директор на тукашното българско училище, тази задача се е превърнала в лична кауза, а за мен е удоволствие да помагам – когато ми е възможно. Особено важно ми се струва да бъде продължено повишеното внимание, с което през последните две години се отнася Министерството на науката и образованието към българистиката извън България: миналогодишният Трети световен конгрес е несъмнено свидетелство за това, но дори и настоящите инициативи на вашето издателство са достатъчно красноречиви.

Колкото до орхидеите – огледайте се в който и да е цветарски магазин, защо не и в която и да било българска или австрийска верига за хранителни стоки, и ще забележите, че екзотиката им на рядко срещано цвете е минало; че при добра икономическа (политическа/културна) стратегия тя може да се превърне в устойчива практика на ежедневието.

Поддържате ли професионални отношения с други лектори по български език?

Да, смятам тези контакти за изключително ценни и съм убедена, че лекторите по български език са готова, изградена от българското министерство научна мре-

жа с много висок потенциал, който тепърва ще се проявява и разгръща. Държа в ръцете си и най-категоричното доказателство за това: сборника „Текстът *Левски* – прочети в свой и чужд контекст“. В сборника са представени докладите на студенти българисти от шест европейски университета: Фрайбург, Виена, Страсбург, Познан, София и Пловдив. Международният студентски семинар (Карлово, 2013 г.) събра, макар и само за три дни, ентусиазирани млади хора, които споделят обща пристрастност към българската история, литература, култура. Споделят и общата си увереност в европейското бъдеще на българистиката. Че се случи в дома на Левски, за мен е с особена знаковост – трябва да благодарим за това специално на Д. Чаушева, директорката на Националния музей. Без активното сътрудничество на лекторите обаче, на колегите д-р К. Захова, доц. Е. Гетова, доц. Св. Черпокова, които в продължение на два семестъра усилено и в координация помежду си работиха със студентите, проектът просто нямаше да се осъществи.

Смятате ли, че е необходимо да има център за подготовка на лектори по български език и култура и за създаване на специално разработени методики за нуждите на лекторатите?

Така формулирана, идеята не изглежда особено привлекателна. Тя предполага единна подготовка, която лесно може да се превърне в задължителна, да стане „условие“ за кандидатстване и т.н. Да се обобщи културното и езиковото многообразие на контекстите, в които работят българските лектори, е много сложна задача – дори само лекторатите в немскоезичен контекст, в Берлин и във Виена например, са значимо различни. Нито едно от тези различия не бива да бъде пренебрегвано, защото това може да попречи, може дори да унищожи усилията на лектора. И обратно – възможностите за дистанционно съучастие на българското Министерство на образованието и науката са много големи. То може да служи за комуникационен мост между постиженията на българската наука и нейното присъствие в контекста, в който работи лекторът. Може да предлага алтернативни дистанционни курсове, подсказани му като форма и тема от самия лектор; може да въведе виртуални „кабинети“ по езикова практика; може да предлага помощ за библиографска информация при разработване на българистични теми от курсовите работи до докторските разработки; може да създаде „борса“ за срещане на чуждестранните студенти по българистика и потенциалните им работодатели от цял свят и т.н. Може да съществува център, който да поеме логистиката на тези контакти и точно това би било изключително ефективна помощ в работата на лектора.

**PROF. LYUBKA LIPCHEVA: AS A LECTURER I CHECK THE
“CERTAINTY” OF MY THINKING ABOUT BULGARIAN (INTERVIEW)**

Интервюто взе: д-р Мая Падешка